

Vroeger liet de adel de konijnenjacht in de duinen over aan een 'duinmeier', die er zijn broodwinning van maakte. De duinmeiers' waren pachters van de duinen van de toen rechtmatige eigenaren. Het gebied dat aan een duinmeier werd verpacht heette een 'warande'. Konijnenvellen werden in die tijd nog verwerkt tot bontjassen, dit gebeurde o.a. in Alkmaar. Maar ook het konijneboutje zal er zeker wel ingegaan zijn. Eerst een stukje voorgeschiedenis van de verschillende pachtterreinen rondom Bergen.

Wimmenummerduinen

Deze duinen waren van oudsher grafelijk bezit. In 1682 kwam de hoge en vrije heerlijkheid Wimmenum in handen van Jan Six, die het kocht van de familie Van Coeverden, de latere erfgenamen gingen de naam Six van Wimmenum voeren. Onlangs is aan dat bezit een eind gekomen, 1 november 1992 werd het duingebied bij inschrijving van de hand gedaan, drie eeuwen lang was het in handen van een particulier en als zodanig één van de laatste duingebieden die niet aan de Provincie toebehoorden. Sinds 1 januari 1993 is de Provincie Noord-Holland eigenaar van de Wimmenummerduinen, die een oppervlakte hebben van 368 hectare. Eindelijk zullen de Wimmenummerduinen opengesteld worden voor het publiek en zullen ze deel uitmaken van het Noordhollands Duinreservaat.

De duinen van Bergen

Dit duingebied behoorde van oudsher aan de Heren van Bergen. Het heeft aan verschillende geslachten toebehoord. Tot 1464 het geslacht Van Haamstede/Van Borsselen, tot 1568 het geslacht Van Brederode, van 1568 tot 1641 aan de graven Van Holstein-Schaumburg, tot het jaar 1707 het geslacht Studler van Surck, tot aan 1797 de Graven van Nassau Bergen, tot 1815 het geslacht Mulert, daarna en tijdens de invoering van het Kadaster in 1832, de Heer W.P. Barnaart.

Het gebied omvatte toen zo'n 1000 hectare. In 1851 was de heerlijkheid in

¹⁾ Oudere spellingen van 'duinmeier' zijn: 'duinmaaijer, duinmeyer of duinmeijer'.

handen van de familie Van Reenen gekomen. Het is in de loop der jaren versplinterd tot kleinere percelen, waarvan op een gedeelte in 1906 de badplaats Bergen aan Zee is gesticht door de familie Van Reenen. Rond de jaren '20 is het grootste gedeelte in handen gekomen van de provincie; het maakt nu deel uit van het Noordhollands Duinreservaat.

Omstreeks 1500 waren de konijnen in Holland in zo'n grote getale aanwezig, dat zij op vele plaatsen een ware plaag vormden voor de boeren. In de zgn. 'Informacie' van 1514 (rapporten van de onderzoekscommissarissen die in dienst waren van de grafelijke overheid) lezen we over Bergen 'dat veel van den conijnen gegeten wert', en de inwoners van o.a. Bergen klaagden over de schade die zij door de konijnen aan hun gewassen ondervonden.

De pacht in 1588 voor het duingebied was f 200 per jaar. Daarnaast moest de duinmeier ook jaarlijks een windhond geven aan de rentmeester van de Heer van Bergen; in die tijd was dat de Graaf van Holstein-Schaumburg, die de Heerlijkheid via uiterste wilsbeschikking d.d. 15 februari 1568 had verkregen van Hendrik van Brederode, die

□ Jachttafereel in de duinen op de kaart van Blaeu.

dezelfde dag aan borstvliesontsteking overleed.

De duinmeiers moesten jaarlijks nog eens 300 gaten boren, zodat de konijnen daarin hun nesten konden maken en veilig waren voor stropers, zodat deze hun nesten niet konden opdelven. Dat de populatie van de konijnen later weer een ongekeerde hoogte had aangenomen moge blijken uit het feit dat

in 1661 werd besloten het schadelijk gedierte uit te roeien. De Staten van Holland en Westfriesland kenden daarvoor zelfs aan de Heer van Bergen, voor onkosten en jachtverlies een jaarlijkse som toe van f 700, waarvan de ene helft door de Staten en de andere helft door de ingezetenen betaald moesten worden. Deze toestand duurde voort tot in de 19e eeuw; de Heer van Bergen genoot het bedrag nog in 1806.

De Schoorlse duinen

Deze duinen waren van oudsher grafelijk bezit. In een akte aanwezig in het abdij-archief van Egmond, gedateerd 21 maart 1441, verbood Philips, hertog van Bourgondië, een ieder te fretteren (konijnen vangen met behulp van een fret) of wild te vangen in de duinen gelegen tussen Groet en Camp. Dezelfde Philips verbood een ieder bij akte van 27 januari 1447 konijnen te vangen in de duinen gelegen in de omgeving van Hargen.

Tussen de houtvester van Holland en de gemeente Schoorl werd in 1591 een akkoord gesloten over het gebruik van de Schoorlse duinen. In 1685 werden de Schoorlse en Groeter achterduinen met de dorpen Schoorl, Groet en Camp nog ingetekend op een kaart door de landmeter Ysaac Haringhuisen. De duinen behoorden toen in erfpacht aan de toenmalige heer van o.a. Schoorl en Camp, Jan Adriaan van Egmond van de Nijenburg.

Tot 1894 waren de duinen van Schoorl in bezit van de Domeinen. Dat jaar werd de Nederlandse Heide Maatschappij opgericht. Het bezit werd in 1899 overgedragen aan het in dat jaar opgerichte Staatsbosbedrijf. Het Schoorlse bos- en duinterrein werd hiermede het eerste gebied in Nederland waarvan het Staatsbosbedrijf, later omgedoopt in Staatsbosbeheer, beheerder werd.

Grensincidenten

De duinmeiers konden geen concurrentie gebruiken en dat er meermalen

door de duinmeiers zelf in aangrenzende duinen werd gejaagd moge wel blijken uit de veel voorkomende grensincidenten in de loop der eeuwen. Eén zo'n grensgeschil werd in een acte opgetekend op 5 mei 1616 tussen de Heren van Bergen en Wimmenum. De Heer van Wimmenum liet een kaart vervaardigen als bewijsstuk van de grootte van zijn gebied. In latere eeuwen werden nog constant de grenzen bepaald en veranderd. Het duurde tot 1836 eer de kadastrale grenzen eindelijk de grenzen aangaven tussen de burgerlijke gemeenten.

Het duin op de banscheiding van Wimmenum en Bergen heet nu nog 'Klam(p)duin', want geklamd en gekibbeld is er minstens drie eeuwen lang.

□ Het 'Klampduin' zoals weergegeven op de kaart van Blaeu (ca. 1650).

Het woord is voor altijd vastgelegd als een topografische benaming, als zijnde het duin waar zo'n grensgeschil heeft plaats gehad.

Jachthonden vergiftigd

Een aardig voorbeeld hoe de duinmeiers hun 'rechten' handhaafden blijkt uit een passage die werd ingeschreven in het notarieel archief van Bergen op 20 september 1720 door de toenmalige notaris Simon van der Mij.

In 1720 hadden drie gebroeders de Schoorlse en de Wimmenummer duinen gepacht en waren als zodanig als 'duinmeiers' actief. Albert van Wijk, 'gebrooden dienaar' van hoogede mevrouw Anna Vijgh, douairière van Maesdam, was op donderdag 15 augustus 1720 met de honden van voornoemde vrouwe op jacht gegaan in de Schoorlse duinen. Of de Vrouwe van Maesdam daar recht toe had laten we in het midden, maar zij zal zeker een overeenkomst hebben gehad met de toenmalige Heer van Schoorl.

Toen Albert in de duinen was aangekomen werd hij door de drie duinmeiers aangevallen die hem 'onder de voet getrocken en geslagen hebben.' Maandag 19 augustus 1720 ging hij weer op jacht, maar om een herhaling van de vorige week te voorkomen, leek het hem beter om nog een paar mensen mee te nemen. Ditmaal was hij vergezeld van de tuinknecht van de Vrouwe, douairière van Maesdam, en Joost Danielsz. Hackman, die een jaar tevoren als knecht werkzaam was geweest bij de Vrouwe. Zij gingen met een aantal honden, die volgens hun latere getuigenis zeer gezond waren.

Na enige tijd in de duinen gejaagd te hebben waren twee honden 'seer wonderlijk geworden'. Eén van hen is in de duinen gestorven, de tweede werd naar huis gedragen en 'thuys komende mede aenstonts gestorven is'. De beide honden werden ter plekke geopend en 'vergift van kraenoogen in haer lijff gevonden is die nogh kunnen vertoont werden'. De honden hadden blijkbaar in de duinen iets gegeten waar dat vergif in heeft gezeten.

De navolgende personen waren getuige hiervan: 'Joost Danielsz. Haeckman, Albert van Wijk, Jan Jacobsz. Schoorel, Aelbert Cornelisz., Cornelis Jacobsz. van der Bos en Aelbert Jacobsz. Geurkens, alle woonende alhier'. Zij allen hadden gezien dat de honden werden opengemaakt en het vergif in hun magen werd

aangetroffen. Dat dit geen incident was moge blijken uit de getuigenis van Joost Daniels Hackman, die in verleden jaren werkzaam was voor de Vrouwe van Maesdam, dat hij in 1719 tijdens de jacht in de duinen door dezelfde duinmeiers is 'gedreijght te slaen soo hij niet uijt haer duinen en bleeff'.

De akte werd gepasseerd 'op den huijse van haer hoogede; de Vrouwe van Maesdam, ter presentie van Jacob Dircksz. Bommesy en Dirck Claesz. Bommesy, als getuijgen hiertoe versoght'.

Vossenplaag

In de houtvesterijrekeningen van vroeger vinden we regelmatig gewag van de jacht op vossen en hazen in het duingebied, o.a. bij Egmond en Schoorl. De duinmeiers die de konijnenstand op peil moesten houden hebben dit dier dan ook zo fanatiek vervolgd dat het rond 1600 in Holland volkomen uitgeroeid was.

Nu is dat weer aktueel blijkens een krantartikel d.d. 24 februari 1994 in

□ Het huis 'Maesdammerhof' aan het einde van de achttiende eeuw. Op de voorgrond van de prent ziet men enige jachthonden die in die tijd gebruikt werden. Tekening door P. Klinkhamer(?) (1742-1798). Origineel in het Regionaal Archief Alkmaar.

de Alkmaarsche Krant: 'Onderzoek naar vossen in Noordhollandse duinen'. Moeten we nu dan maar weer duinmeiers aanstellen die de populatie van de konijnen in stand kunnen houden en de problemen met de vos weer goed kunnen aanpakken, hopelijk met een beter beleid dan de duinmeiers in dit artikel? ■

Bronnen

De Heerlijkheid Bergen in Woord en Beeld, M. van Reenen-Völter, 2e druk, Alkmaar 1925.

De voormalige gemeente Wimmenum, P. Boer, Alkmaars Jaarboekje 1966.

Regionaal Archief Alkmaar: Notarieel Archief Bergen, inv.nr. 217.

Inventaris Familiearchief Van Reenen, P.A.A. van Vliet-Mak.

Inventaris Familiearchief Van Forest, Mr. J.H. Rombach, inv.nr. 876.

Alkmaarsche Courant.

Wimmenum en Wimmenummerwoud, F.D. Zeiler, Feestbundel D.P. Blok, Hilversum, 1990, blz. 376-383.

Hazen en konijnen in Noord-Holland, Marijke Drees, Noordhollands landschap, jrg. 17, nr. 3, 1990.

Duinkonijnen, Marijke Wallage, Waddenbulletin, jrg. 17, nr. 3, 1982.

Vroegste geschiedenis van het konijn in Holland en Zeeland, Rob Rentenaar, Holland, jrg. 10, nr. 1, 1978.

Stroperij op konijnen vanuit Egmond aan Zee, T.W.M. Bakker, Duin, jrg. 11, nr. 4, 1988.

Hoog en Vrij, Frits David Zeiler, Schoorl, 1986.

Bergen in de branding, Henk Schoorl, Alkmaar in Veelvoud, Zutphen, 1977.

Het archief van de Abdij van Egmond, Dr. P.A. Meilink, 's Gravenhage, 1951.

Met dank aan W.S. Janssen, Schoorl voor zijn inbreng uit zijn eigen archief.

Kraenoogen

De vraag rijst wat die 'Kraenoogen' zijn waar de honden niet tegen konden. Volgens Van Dale zijn het braaknoten van een bosplant met de latijnse naam 'Nux Vomica'. Maar de honden overleden ter plekke, dus het zal een zwaarder vergif geweest zijn dan braaknoten doen vermoeden. Wie helpt ons een goede verklaring voor dit woord te geven?

Oproep aan onze leden

De werkgroepen hebben u nodig. Ongetwijfeld weet u interessante of pikante bijzonderheden over mensen, gebeurtenissen of gebouwen van vroeger. Wellicht heeft u historisch materiaal in uw bezit, zoals oude aktes, correspondentie, inventarislijsten, ontvangstbewijzen, foto's, bouwtekeningen of dergelijke. Wij verzoeken alle lezers dit materiaal nooit in de vuilnisbak of waar dan ook te deponeren, maar eerst de vereniging te benaderen. Vraagt u even aan een van de bestuursleden of het materiaal waarde heeft. Ook als het nog niet zo oud is, kan het van belang zijn voor een onderzoek of voor een artikel in ons tijdschrift. Daarna kan het voor het nageslacht worden bewaard.

Enkele werkgroepen hebben nog versterking nodig. Als u kunt bijdragen aan een bepaalde activiteit, belt u dan de voorzitter of een van de leden van de desbetreffende werkgroep. Een voorlopige lijst van de werkgroepleden vindt u achterin het tijdschrift. Een aantal leden van de vereniging heeft zich aangemeld zonder nog te kunnen zeggen bij welke werkgroep ze zich thuis zouden voelen. Van hen graag een telefonische reactie.

Zuivelfabriek Wilhelmina

Binnenkort zal door Jaap Veldt uit Bergen in eigen beheer een boekje worden uitgegeven over de Stoomzuivelfabriek 'Wilhelmina' die van 1906-1950 aan de Bergerweg gevestigd was. het boekje, dat in A4-formaat verschijnt, heeft een omvang van 155 bladzijden en bevat o.a. tekeningen, foto's, rekeningen, correspondentie, verslagen, financiële rapporten en namen van melkboeren.

Het kan ad f 38 besteld worden bij de samensteller, Joh. Frisoplantsoen 19, 1862 BL Bergen NH, tel. 95940.

